

Марина Баги
(Институт за српски језик САНУ)

Изворни научни рад
УДК 811.163.41*367.625
DOI 10.19090/prj.2022.53.307-340
Примљен: 21. 8. 2022.
Прихваћен: 13. 10. 2022.

О СИНТАКСИЧКОМ И СЕМАНТИЧКОМ ПОНАШАЊУ ГЛАГОЛА *ОСТАВИТИ*¹

САЖЕТАК

У раду се представља синтаксичко и семантичко понашање глагола *оставити*. Циљ је да се на примерима из корпуса утврде синтаксичке конструкције које глагол гради и да се пронађу релевантна значења у сваком реченичном моделу. Полазећи од претпоставке да синтаксичко и семантичко понашање глагола стоји у корелацији, ексцерпирани примери класификовани су у групе према допуни коју глагол *оставити* захтева, а потом су описиване ситуације које глагол означава у тим моделима, како би се утврдили доминантни семантички елементи. Забележено је укупно тринаест конструкција које гради глагол *оставити*, а као најрелевантнији појмови за разумевање његовог значења издвајају се одлажење и допуштање. У вези са двама наведеним појмовима је и значење проузроковача стања. Закључује се да је основно значење глагола просторно, те да се остала од њега изводе појмовним метафорама. Ово значење провлачи се кроз све реченичне моделе, те постоје и неки прелазни случајеви.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: глагол *оставити*, реченични модели, семантика глагола, синтакса, семантика.

¹ Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-847/2021-14/2821, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ. Текст представља скраћену верзију мастер рада „О синтаксичком и семантичком понашању глагола *оставити*”, који је под менторством проф. др Душке Кликовац одбраћен на Филолошком факултету Универзитета у Београду 2020. године. Сви евентуални пропусти остају искључиво наши.

1. Увод

1.1. Предмет рада и његови циљеви

Овај рад се бави синтаксичким понашањем глагола *осіавиїти* и његовим значењима. Циљ је да се пронађу и опишу различити реченични модели и значења са којима су они у вези, полазећи од претпоставке да у понашању глагола постоје синтаксичко-семантичке корелације (в. Поповић 2007). Наредни циљ јесте да се на когнитивнолингвистичким поставкама опишу различити „сценарији” и да се помоћу њих установи која су значења глагола примарна, а која се од њега изводе и на који се то начин чини. Полазимо од претпоставке да су конкретна значења примарна и просторна, а да се апстрактна изводе од конкретних појмовним метафорама (в. Кликовац 2006). Ослањамо се и на хипотезу да се значења образују на основу људског искуства, те да искуства из физичког света могу да се пресликају на многе апстрактне домене.

1.2. Корпус и методологија истраживања

Истраживање је спроведено на корпусу који чине ексцерпирани примери из електронског *Корпуса савременої срїпскої језика* (ЕКСЈ) и примери са претраживача *Гуїл* (Г). Укупно је ексцерпирано 497 примера у којима је употребљен глагол *осіавиїти*, а упит за претраживање садржао је поменути глагол у следећим глаголским облицима: презенту, перфекту, футуру I, потенцијалу и императиву. Водило се, при томе, рачуна да се у претрагу укључе сва лица и оба броја, као и сви родови, уколико их глаголски облик разликује.

Ексцерпирани примери потом су класификовани на основу допуне коју глагол *осіавиїти* захтева, те су на тај начин пронађени различити синтаксички модели. Затим је за сваки модел формулисано значење које му одговара, као и адекватан синоним глаголу *осіавиїти*, што је учињено уз помоћ „сценарија”, описа који илуструју различите ситуације означене овим глаголом. На тај начин уочене су семантичке нијансе важне за разумевање значењске структуре лексеме *осіавиїти*, те су, на основу њих, примери даље разврстани у одговарајуће подгрупе.

1.3. О глаголу *оставити* у српским и хрватским граматицама

О глаголу *оставити* се у српским и хрватским граматицама врло мало говори, а када се то чини, његова природа се најчешће осветљава само из једног угла. Значења која се наводе разликују се од аутора до аутора, те се ретко догађа да више аутора посвети пажњу истом значењу.

Ипак, може се уочити да се о глаголу *оставити* најчешће пише када се говори о актуелном квалификативу. Наиме, истиче се да ова лексема отвара место за дати конституент, који се у литератури различито назива. Тако Ђ. Даничић у *Србској синтакси* говори о природном или предикативном проширку наводећи пример *Како би оца оставио сама* (Даничић 1858: 5). Сличан навод налазимо и у *Sintaksi hrvatskoga književnog jezika* (Катиčić 2002: 485). Са друге стране, у *Hrvatskoj gramatici* изриче се да, поред номинатива, предикативни проширак уз глагол *оставити* може бити и у инструменталу (Barić i dr. 1997: 572). Поменути конституент се у *Синтакси савременога српског језика* (Пипер и др. 2005: 513) назива предикативним атрибутом, а наводи се пример *Оставила ја је њосианој. Граматика српског језика* (Станојчић 2012: 257) одређује глагол *оставити* као прелазни глагол уз који актуелни квалификатив има функцију допуне, што је илустровано реченицом *Николу смо оставили лоше расположеној / у лошем расположењу*.

Затим се чешће констатује и дворекцијска природа овог глагола, те се одређује као прелазни глагол сложене рекције (Пипер и др. 2005: 183) или као глагол помагања и одмагања (Barić i dr. 1997: 443; Katičić 2002: 347). Истиче се да се овом лексемом може означавати и давање, односно намена (Даничић 1858: 327–329, 434).

Такође, поједини аутори сврставају глагол *оставити* међу каузативне (узрочне) глаголе, и то у групу глагола опште егзистенције, у подгрупу у којој „neki entitet postoji u prethodnom stanju i ostaje da postoji i nadalje” (Mrazović 2009: 76). Даље, поменута лексема се одређује као прелазни глагол који изриче „promjenu položaja ili odnosa prema kakvu predmetu”, при чему се сам предмет „ne pomiče i ne mijenja, bar ne u vezi s radnjom” (Katičić 2002: 99–100). На крају, о глаголу *оставити* говори се и у

контексту устаљених израза и фразеологизованих конструкција (Silić 2005: 231, 269).

2. Анализа грађе

2.1. Прави објекат

Глагол оставити је прелазан глагол, те увек захтева прави објекат. У овом реченичном моделу разликујемо неколико група² у зависности од појма који се налази у улози пацијенса, као и у зависности од значења које глагол има.

2.1.1. У наредном примеру агенс је човек, а пацијенс неко место које агенс напушта одлазећи из њега. Место остаје ту где јесте. У питању је ентитет који не може да се помера нити да буде померен. Глаголу *остџавиџи* овде је синониман глагол *наџусџиџи* и врло је уочљива значењска нијанса аблативности (удаљавања):

- (1) *Тако је Исакович, рано ујутру, остџавио, са дуговима, Руму.*

2.1.2. У улогама агенса и пацијенса овде се налазе људска бића, а глаголом *остџавиџи* илустрована је ситуација у којој се остављањем прекида нека врста везе између две особе.

- (2) *И џокушала сам да се сеџим неких од њих из окружења које су остџавиле мужеве не збоџ џрељубе или неслаџања, већ збоџ сџоредних „сџиџница”.*

Онај који оставља некога „наставља” даље, одлази од њега, односно напушта особу са којом је у емотивној вези. То је у вези са метафором ОДРЖАВАЊЕ ЉУБАВНЕ ВЕЗЕ ЈЕ БИВАЊЕ НА ИСТОМ МЕСТУ. Стога је пацијенс иза агенса будући да углавном подразумевамо да

² Да бисмо скратили текст овог рада, наводићемо само најрепрезентативније случајеве и примере који их илуструју. Треба, ипак, имати на уму да је глаголом *остџавиџи* означено више ситуација него што је приказано у раду.

се у оваквим случајевима пацијенс не креће, већ остаје на истом месту. Најчешће је реч о трајном напуштању, не привременом.³

2.1.3. Овде су, такође, и агенс и пацијенс људска бића, а глаголу *оставити* синониман је глагол *пресјати*. Наиме, појам означен агенсом у овом случају одлази, а самим одласком се прекида и активност која се вршила над пацијенсом.

- (3) *Крљао је насред дворитиа, хваћо се за лаву, њукао се са суседима који нису хтели да га оставе.*

Слично је и са примерима у којима је агенс човек, а пацијенс најчешће представља појам који означава неку врсту спорта, материју или неки посао (4–5). Човек који нешто оставља заправо се метафорички удаљава од онога што је означено појмом правог објекта. Најчешће се остављају дуван и алкохол, а затим различите активности (најчешће спортске).

- (4) *Раније је 15 одсто њушача мојло да остави цијарете без икаквих њешкоћа и сјонјано пресјане са њушењем.*
(5) *Брај ме је наговорио да оставим њенис и њочнем да се бавим рукометом.*

2.1.4. И у овим примерима агенс је људско биће, док пацијенс може бити и људско биће и неки други ентитет. Појам одлажења није у првом плану. Наиме, глагол *оставити* овде реализује значење какво имају глаголи *сачувати*, *поштедејти*, *задржати*. Агенс допушта да појам означен правим објектом задржи неко својство или да остане на неком месту, а то чини не дирајући га, односно не предузимајући никакву активност.

- (6) *„Целу њородицу сје ми њобили, остави ње бар мене”.*

³ Између глагола *оставити* и *најустити* постоји мала семантичка разлика. Наиме, онај који нешто оставља може да се врати по то. Најчешће је у питању привремен одлазак. Са друге стране, напуштање чешће доживљавамо као дефинитивну акцију и не подразумевамо да би се особа која је нешто напустила после вратила по то. Стога делује да снажније звучи *најустити некога* него *оставити некога*.

- (7) *Њему се увек допагну њи колачи, а не мојући све да их њоједе, наређује да се осџали осџаве, ња ће их он суџра њојесџи.*

У (6) реч је о остављању у животу, односно о поштеђивању нечијег живота. Вршилац радње допушта пацијенсу да остане на одређеном месту – свету живих. Активна је метафора ЖИВОТ ЈЕ МЕСТО НА КОМЕ СЕ НАЛАЗИМО (односно ЖИВОТ ЈЕ МЕСТО НА КОМ СЕ НАЛАЗЕ ЖИВИ).

2.2. Неправи објекат

Глагол *осџавиџи* се овде допуњује и неправим објектом (именичка јединица у дативу), те се понаша као дворекцијски глагол, и то као глагол давања.

2.2.1. Овде је јасно изражен моменат одлажења, а под појмом правог објекта подразумева се неки конкретан ентитет који агенс некуд смешта намењујући га некоме и потом одлази са тог места, а онај коме је остављен треба да га „пронађе”.

- (8) *Заџџо се нисџе одмах одазвали њозиву који су вам жандари осџавили?*

2.2.2. У функцији субјекта увек се налази именичка јединица која означава људско биће, док појам означен неправим објектом најчешће означава човека. У служби правог објекта углавном се могу наћи именичке јединице које представљају имовину субјекта. Одлазећи, агенс имовину некоме оставља, што се наглашава допуном каква је, нпр., у *аманеџ*. Одлазак може бити конкретан (9) или метафорички (10).

- (9) *Сеџћеш на воз, и осџавићеш нам њвоја кола и њвоју куђу, и нећеш се враџиџи.*
- (10) *Желим да овом књиџом бар неџџо осџавим младима у аманеџ како не би и они најравили џуџосџи која се зове раџи.*

У метафоричком случају имовина човека који је оставља остаје „иза њега” и постаје власништво оних који су још увек живи. Познато је да живот схватамо као место на коме се налазе живи (ЖИВОТ ЈЕ МЕСТО НА

КОМ СЕ НАЛАЗИМО), односно да смрт концептуализујемо као одлазак са простора живих (СМРТ ЈЕ ОДЛАЗАК ИЗ СВЕТА ЖИВИХ).⁴

2.2.3. Овај случај помало се разликује од претходних будући да глагол *ос̄тавитӣти* реализује значење какво има глагол *га̄ити* (или *ѣружитӣти*). Наиме, агенс се на неки начин повлачи, односно ништа не чини. На тај начин пацијенсу пружа могућност да добије нешто што би могло да му буде потребно.

- (11) *Пар̄тизан је ѣр̄итиснӯи уза зиг и може да ос̄тави мно̄го ѣр̄ос̄тора нашим нај̄адачима.*

2.2.4. Наредна реченица пример је за ситуацију у којој је прави објекат или модална изрична реченица или именичка синтагма чији је атрибут управо ова врста зависних реченица. У овом случају је појам означен правим објектом обично апстрактан ентитет.

- (12) *Та фро̄јдовска омашка служи, наравно, у ѣр̄вом реду дей̄аѣѣѣизацӣи. Но чӣѣао̄цу сам ос̄тавио мо̄ућнос̄т да сам о̄икрије ѣр̄ешку, фро̄јдовски лайсус.*

Значење глагола *ос̄тавитӣти* овде је врло слично значењу глагола *га̄ити*. Међутим, међу њима постоје неке разлике. Наиме, док би глагол *га̄ити* имплицирао да се грешка врло лако може уочити, глагол *ос̄тавитӣти* нам овакву импликацију не нуди. Њиме се казује да је грешка негде у тексту, али да читалац сам мора да је открије. Такође, *га̄ити* у свом основном значењу сугерише да појам означен неправим објектом нешто узима, док у вези са глаголом *ос̄тавитӣти* не знамо да ли је радња извршена, односно да ли је неко узео оно што је остављено. То се посебно уочава у примерима у којима је у функцији правог објекта модална изрична реченица.

2.2.5. У оваквим реченицама у улози субјекта и неправог објекта увек су људска бића, док је појам означен правим објектом углавном апстрактан.

⁴ При томе, сам чин умирања представља границу између два света (Кликовац 2006: 137).

(13) *Ост̄авимо изузет̄ности освајачима.*

Глагол *ост̄авити* најчешће значи ‘(пре)пустити’. Претпоставља се да онај који нешто некоме препушта одустаје од тога, на изванредан начин се повлачи. На тај начин дозвољава неком другом да чини нешто што је до тада сам чинио.

2.3. Прави објекат и допуна за место

У овој групи глаголом *ост̄авити* углавном се слика ситуација у којој агенс одлази, а пацијенс остаје на истом месту.⁵ Какво је место у питању, казују нам предлози.

Можемо разликовати неколико случајева. Први случај подразумева примере у којима је изражен појам одлажења. Одлазак је конкретан, физички. У другом случају одлажење је, такође, приметно, али оно није увек физичко. У питању су примери у којима се остављају кости, срце, душа; трагови, утисци. Трећи случај односи се на реченице у којима глагол *ост̄авити* има значење проузроковача стања, док се четврти случај односи на примере у којима је изражен појам допуштања. Понекад се одлажење и допуштање преклапају.

2.3.1. Физичко одлажење

Међу примерима који следе врло је важан појам одлажења. У питању је физички одлазак. Наиме, неко некуда одлази, а том приликом нешто не носи са собом, већ га напушта на неком месту. Агенс је најчешће човек, док је пацијенс људско биће или предмет.

2.3.1.1. Допуна за место: именичка јединица у ППК ИЗА + генитив или именичка јединица у ППК ЗА + инструментал

У реченицама (14) и (15), у којима допуну за место чини именичка јединица у ППК *иза* + генитив или у ППК *за* + инструментал, појам означен субјектом креће се напред и оставља некога иза себе. Улогу агенса врши

⁵ У вези са овим глаголом занимљивом се чини и чињеница да је ситуација коју типично означава приказана тако да је обично агенс ентитет који се креће, а да је пацијенс статичан без обзира на то да ли иначе поседује могућност кретања или не.

ентитет који може да се креће. Онај ко је остављен на известан начин заостаје за оним ко одлази. Чак и ако пацијенс поседује способност кретања, агенс је бржи. Овај модел биће врло продуктиван када су у питању нека метафоричка значења: оно што се налази испред нечега сматраће се бољим од онога што се налази иза.

- (14) *Совјетџи су, наравно, оџишли, али су иза себе остџавили народ расџирџнуџи џрађанским раџом.*
- (15) *Милош и Зорка били су остџавили за собом Драџуџина и Љубиџу, и џосмаџрали како се коњ узинаџио [...]*

2.3.1.2. Допуна за место: именичка јединица у ППК ПОРЕД/КОД/НАСРЕД/ВАН/ИСПОД + генитив или у ППК НА/У + акузатив

Када се уз појам у генитиву у склопу допуне за место налазе предлози *џоред/код/насред/ван* и *исџод*, ситуација означена глаголом *остџавиџи* подразумева да агенс смешта или ставља појам означен пацијенсом на одређено место (које је прецизирано захваљујући предлозима), а потом са тог места одлази. Слично је и када је у питању ППК *на/у* + акузатив,⁶ што је илустровано примером (16):

- (16) *Наџбоље је да домаџица џесџо за буџерџаџ замеси још увече и остџави џа на хладно месџо, џа џек суџрадан нагева и џече.*

2.3.1.3. Допуна за место: именичка јединица у ППК НА + локатив

У овом случају допуну за место чини именичка јединица у ППК *на* + локатив. Агенс је увек човек, док је пацијенс углавном предмет или људско биће. Глагол *остџавиџи* значи ‘не повести са собом, отићи без некога или нечега’, односно на тај начин ‘дозволити да неко или нешто буде на неком месту’. То се лепо уочава у примеру (17).

⁶ Треба напоменути, када је у питању конструкција *на* + акузатив, да се уз глагол *остџавиџи* предлог *на* чешће употребљава са локативом, те и да у зависности од употребе глагола с акузативом или локативом можемо разликовати две нијансе значења, о чему ће бити речи касније.

- (20) *Том њриликѡм највише јѡј је значила суѡесѡија да све бриѡе осѡави код куће, а на ѡуѡовање ѡнесе само добро расѡоложење, чеѡа се заиста и ѡридржавала.*

2.3.3. Оставити траг

Агенс је у овим примерима најчешће неки апстрактан појам, али могу да буду и људска бића или предмети. У улози правог објекта углавном је појам *ѡраѡ*, док место на које се они остављају може представљати човека или неки географски појам. Кренућемо од примера (21) будући да он илуструје конкретну ситуацију.

- (21) *Осѡавили су ѡраѡове, ѡеѡ сѡѡѡа, на снеѡу док су ишли на ѡљескавицу.*

Уочавамо да су трагови заиста видљиви и да представљају оно што је субјекат оставио иза себе ходајући по снегу, а површина по којој се кретао је на тај начин постала измењена. На основу овог примера треба разумети и остале, метафоричке (22). У њима *осѡавиѡи ѡраѡ на некоѡа* значи ‘утицати на некога, на неки начин га изменити’.

- (22) *У даљем ѡексѡу ѡсма каже се да је владавина моћника у ѡроѡеклом ѡериѡду осѡавила дубоке ѡраѡове на овим ѡросѡорима.*

Тако је у наведеном примеру владавина моћника оставила дубоке трагове на овим просторима и на тај начин их је изменила: остале су последице које сведоче да су у протеклом периоду на том месту владали моћни људи. Овакви примери врло су блиски реченицама у којима глагол *осѡавиѡи* има значење проузроковача стања. Глаголом *осѡавиѡи* слика се ситуација која је настала након деловања агенса, што се посебно може приметити када се у улози агенса налази ентитет који има место у времену.

2.3.4. Оставити живот/срце

У наредним примерима агенс је човек. Он одлази са неког места, а притом нешто не носи са собом. У питању је метафорички одлазак. Дакле, и у овом случају је за разумевање значења које поседује глагол *осѡавиѡи* важан појам одлажења.

- (23) *Више од полове Југословена је на њим бојиштима оставило своје кости.*
- (24) *У име другова позивам навијаче да испуне „Пионир“, а обећавам да ћемо оставити срце на њаркеју – рекао је бек „црвено-белих“ Млађен Шљиванчанин.*

Оставити кости (живот) из (23) значи ‘преминути’, ‘умрети’. Онај ко умире одлази из овог света (света живих), а његово тело остаје на њему. Са друге стране, пример који потиче из света спорта нешто је другачији. Наиме, *оставити срце на њаркеју* (24) значи ‘дати све од себе, ићи до крајњих граница сопствених могућности’. Овакве реченице треба посматрати у вези са метафором УТАКМИЦА ЈЕ БИТКА. Терен се, наиме, схвата као место борбе између двеју екипа, а употребом поменутог израза сугерише се колико су играчи посвећени игри, те готово да изгарају трудећи се. Међутим, чини се да је *оставити срце на њерену* постала спортска фраза, па се срце може остављати свуда – на паркету, на терену, на базену (зависи где се игра). Овом фразом се врло често оправдава и успех и неуспех неке екипе.

2.3.5. Проузроковање стања

У овом случају одлажење није конкретно, а врло често сам моменат одласка није нарочито изражен. Глагол *оставити* употребљен је у значењу проузроковача стања и синониман је глаголу *учинити*. Улогу агенса најчешће врше апстрактни ентитети, а ређе то чине људска бића или предмети. Кренућемо од конкретнијих примера:

- (25) *Скинуо сам конач, и ишчупао чоде, али сам руице, које су оне оставиле у харџији, заокружио малим круговима.*

Наведена реченица је врло слична примерима у којима се оставља траг, будући да и овде појам означен правим објектом представља последицу насталу након деловања нечега, док је носилац ситуације најчешће предмет који типично има улогу средства. Њиме се извршава радња која оставља одређене последице. Агенс је чешће апстрактан ентитет који има улогу изазивача стања, што уочавамо у наредном примеру.

- (26) *На Филипинима је невреме оставило 11 мртвих, на Тајвану 14, а у Кини најмање једној мртвој, мада биланс није коначан [...]*

Наиме, под невременом обично подразумевамо снажан олујни ветар који се у извесном смислу креће. Овде је оно учинило да неки људи буду мртви. Невреме је ентитет који има место у времену, а језички је осликана ситуација настала након његовог деловања.

2.3.6. Допуштање

За разлику од већине досадашњих примера, овде у вези са глаголом *ос̄тавитӣи* нема одлажења. Кључан је појам допуштања. Наиме, агенс допушта да неко/нешто негде буде, али сам не напушта то место, већ остаје на њему и на изванредан начин одлучује о „одласку” (или „останку”) појма означеног правим објектом. Стога глагол *ос̄тавитӣи* значи слично што и глаголи (*до̄)иус̄итӣи*, *дозволӣтӣи* и *задржатӣи*. То се може приметити у пр. 27:

- (27) *Уџакмица је нас̄тављена̄ по̄сле̄ ње̄йнаес̄так̄ минӯћа̄, а судије су ос̄тавиле̄ на̄ њере̄нӯ њо̄ тро̄јицӯ кошаркаша̄ Хемофарма̄ и Пар̄тизана̄, док су ос̄талӣ по̄сла̄тӣи у свлачионицӯ.*

2.4. Прави објекат и допуна која означава метафоричко место

Реченице у којима глагол *ос̄тавитӣи* отвара место за прави објекат и допуна која означава метафоричко место подељене су у три групе у зависности од тога шта се у њима догађа са појмом одлажења. У првој групи одлажење је веома изражено. Другу групу чине примери у којима глагол *ос̄тавитӣи* има значење проузроковача стања, али је и одлажење присутно у мањој мери. У последњој групи налазе се примери у којима појам одлажења није изражен, а глагол *ос̄тавитӣи* синониман је глаголу *учинӣтӣи*.

2.4.1. Одлажење

2.4.1.1. Међу примерима са допуном *иза* + генитив треба разликовати три случаја. Први од њих подразумева да се смрт човека концептуализује као одлазак из света на коме се налазе живи (28), те да после његове смрти (односно „одласка”) у свету живих остају одређени ентитети које човек не може да понесе са собом, на онај свет. Оно што је

човеку припадало својеврстан је доказ да је боравио на овом свету. Овај случај се наслања на примере у којима се оставља траг у физичком простору.

(28) *Па и када не о^стави^{мо} њо^шомс^тва иза нас, наш животи^о оставио је трага...*

Други случај се, такође, односи на кретање по путу, односно разумевања времена као кретања кроз простор (29). На том временском путу прошлост се налази иза човека, те је све што он иза себе оставља такође у прошлости.

(29) *Нај^би^тније је да се Оливера вра^тила и о^ставила њо^вреду иза себе.*

Трећи случај у вези је са метафором да се низање успеха схвата као кретање на путу до циља, а циљ је углавном прво место:

(30) *Јелена је јуче иза себе о^ставила неколико девојака, редовних учесника и освајача бодова у Св^ејском к^ују.*

На том путу налазе се спортисти који се крећу ка првом месту табеле, а њихов ранг или положај концептуализује се као место у простору. Онај ко иза себе некога остави сматра се бољим јер се налази ближе циљу.

2.4.1.2. У наредном примеру постоји одлажење. Агенс је река, која је мање типичан вршилац радње, али има могућност кретања. Она је, вероватно крећући се, нешто однела из душе и на тај начин створила празнину, замишљеност и чаму. Ти осећаји представљају оно што је остало у души након што је река нешто однела из ње. Душа се разуме као садржатељ за различите емоционалне ентитете.

(31) *[...] да јој је Уна[,] у чији њо^к је она њако ч^ест^о у^шајала очи и мисли, однијела неш^то из њезине душе и о^ставила њ^разнину, замишљеност и чаму.*

2.4.1.3. Израз *о^ставити* њо *с^трани* може се сматрати фразеологизмом, а има значење ‘занемарити’ или ‘пустити’. На оно што се оставља по страни не треба обраћати пажњу, нити о томе треба размишљати. Оно се „склања” како нас не би ометало.

- (32) *Заїшо смо йрл̄аву биоїрафију Аусїријанаца ост̄авили њо сїр̄ани, надајући се йраведној арбиїражи.*

2.4.2. Зауостављање

У наредном примеру илустрована је специфична употреба глагола *ост̄авиїти*:

- (33) *После дебакла ово је најлейши крај у Пекинїу. Одиїрали смо мушки, ост̄авили сјајної йроїивника на мали број їолова. Пресрећан сам, медаља на йрвој олимпїјади.*

Наиме, делује да рећи *ост̄авили смо сјајної йроїивника на мали број їолова* значи заправо ‘нисмо дозволили противнику да постигне већи број голова’, односно ‘зауоставили смо противника на малом броју голова’. Такође, подразумева се да је агенс остварио више голова од противничке екипе, те се и налази испред њих. Постоји одлажење, али није толико изражено.

2.4.3. Проузроковање стања / задржавање

У овом случају глагол *ост̄авиїти* има значење ‘задржати’ или ‘допустити / учинити да неко негде буде’, а појам одлажења није изражен.

- (34) *Збої їоїа је код руске їенисерке нейресїано и їињала нага у йобеду која би је ост̄авила у їрци за йолуфинале.*

Активност (трка) концептуализује се као садржатељ, али, у неком смислу, и као кретање/путовање до циља.

2.5. Прави објекат, допуна за место и допуна за циљ

У наредним примерима агенс је најчешће човек, док у улози трпиоца радње може бити било који ентитет. Глагол *ост̄авиїти*, поред места за прави објекат и за месну допуну, отвара и место за још једну допуну – допуну за циљ. У њеној функцији увек је намерна зависна реченица са везником *да* и презентом. При томе, у већини примера је могуће

премештати допуну за место⁷ из намерне реченице у вишу и обрнуто, а да се смисао реченице не измени. Такав је (35), где исто значи *ос̄тавӣтии сес̄тиру на селу да чува овце* и *ос̄тавӣтии сес̄тиру да чува овце на селу*:

(35) *Да су они заиста терористи, како их ош̄тужују, ња не би ос̄тавили сес̄тиру на селу да чува овце.*⁸

2.5.1. Могуће је разликовати два случаја. Први случај (36) представља ситуацију у којој глагол *ос̄тавӣтии* има значење ‘допустити, дозволити да неко буде на неком месту’:

(36) *А њо ш̄ио Симке и Агама није било неколико дана, веровао је да су ња прежалили и ос̄тавили да цркне у овом смрдљаку.*

Овде као да *ос̄тавӣтии* заправо значи ‘дозволити да се нешто догоди не предузимајући ништа’. Код ових примера понекад је присутан и појам одлажења, али је он у другом плану, а истиче се допуштање.

2.5.2. У другом случају глагол *ос̄тавӣтии* употребљен је у значењу *најус̄тӣтии*:

(37) *Увече, 22. фебруара, ос̄тавим Лала и Душка Професора у канцеларији да њишу неки ш̄екс̄и за „Таковске новине”.*

Овде *ос̄тавӣтии* вероватно значи ‘напустити некога, односно отићи са неког места’, и то са циљем – да би појам означен пацијенсом могао да пише текст. Стога би се могло рећи да се ту одлажење преклапа са допуштањем. Наиме, да би агенс пустио да пацијенс пише текст, мора отићи.

⁷ Када је намерна реченица ближа предикату више реченице, сигурни смо да је у питању допуна за циљ. Уколико намерна реченица не стоји уз предикат, а могли бисмо да јој заменимо место тако да ипак стоји, такође имамо посла са допуном за циљ.

⁸ Допуну за место подвлачимо једном линијом, а допуну за циљ двома линијама.

2.6. Прави објекат и допуна за циљ

2.6.1. Допуна за циљ: намерна зависна реченица са везником *ДА* и презентом

2.6.1.1. У већини наредних примера *осџавиџи* има значење ‘(до)пустити’, ‘дозволити’. Подразумевамо да онај ко оставља некога или нешто заправо од њега „одлази” и пружа му могућност да оствари оно што је означено намерном реченицом. Одлазак најчешће није конкретан, физички, већ метафорички. Наиме, допуштање може да се реализује на неколико начина – агенс напушта место на ком се налази или престаје да чини оно што је чинио до тог тренутка, као у наредном примеру.

(38) [...] *као да је џада сређа закључила да им је гостџа џомајала у џом сеџу, џа је одлучила да их мало осџави да се сами сналазе.*

2.6.1.2. У другом случају глагол *осџавиџи* реализује различите нијансе значења. Најпре, у (39) значи ‘пустити да се нешто деси ништа не чинећи’.

(39) [...] *увек себи каже: утери себи јабука, али осџави најлеџшу да сама џадне!*

Наведена реченица слична је примерима из претходне групе, будући да је могуће рећи и: *осџави да најлеџша сама џадне*.

Затим, у реченици (40) глагол *осџавиџи* употребљен је у нешто другачијем значењу.

(40) *Наиме, ја сам цео јануар „осџавила” да џроведем с њим и са својом децом која имају зимски р[а]сџусџи.*

Особа која је саставила ову реченицу свесна је тога, те је реч ставила под наводнике. Овде *осџавиџи* значи ‘одвојити’, ‘издвојити’ или ‘наменити’. Наиме, сваки месец је део целине која представља годину и стога из те целине издвајамо један њен део за нешто (ВРЕМЕНСКА ЈЕДИНИЦА ЈЕ САДРЖАТЕЉ). Дакле, *осџавиџи* значи ‘издвојити из целине са неким циљем или наменом’. Овај пример приближава се примерима са допуном за намену, будући да оно што је нечему намењено не би требало да се дира, јер је добило своју сврху.

2.6.2. Допуна за циљ: именичка јединица у ППК НА + акузатив

Глагол *ос̄тавӣти* и овде има значење ‘одлазећи не понети нешто са собом’:

- (41) *Ако је неко љрӣтӣснӯтӣ невољом (бродолом, љо̄лава, љожар, љо̄лӣтӣчки љро̄џони) ос̄тавӣо с̄твари на чува̄ње, онда се сматрало љо̄себно љешким делик̄тӣом када дейо̄зӣтар изневери.*

Део из реченице *ос̄тавӣо с̄твари на чува̄ње* могли бисмо да парафразирамо овако: *ос̄тавӣо с̄твари да се чува̄ју*. Тако се уочава да јединица *на чува̄ње* има циљно значење.

2.7. Прави објекат, допуна за место и допуна за намену

У наредном примеру уместо глагола *ос̄тавӣти* могли бисмо употребити и глаголе *сачува̄ти*, *наљравӣти*, *обезбедӣти* итд. Ако остављамо више простора за друге ствари на неком месту, значи да тај простор „пружамо” другим стварима.

- (42) *Посуде за оловке и дрӯџӣ љрибор може̄ће да окачӣће независно и љако ос̄тавӣће више мес̄џа на љолицама, с̄толу и фиокама за дрӯџе с̄твари.*⁹

2.8. Прави објекат и допуна за намену

Уколико примере из ове групе упоредимо са примерима у којима имамо неправи објекат, уочићемо да имају слична значења будући да појам означен неправим објектом представља ентитет ком је нешто намењено. Стога би се могло рећи да су у наредним реченицама синоними глаголу *ос̄тавӣти* глаголи *наменӣти*, *одредӣти*, *одвојӣти*. При томе, углавном се оно што се оставља за некога или за нешто издваја из одређене целине. Допуна за намену је именичка јединица у ППК *за* + акузатив.

2.8.1. Глагол *ос̄тавӣти* овде има значење најближе значењу глагола *одвојӣти*, док појам одлажења није изражен:

- (43) *Заш̄џо је руковод̄с̄тво љредузе̄ћа одлучило да љо̄џово све ље љаре љодели, заш̄џо неш̄џо није ос̄тавило за развој и сличне с̄твари?*

⁹ Једном линијом подвучена је допуна за место, а двома допуна за намену.

Наиме, подразумевамо да се оно што се оставља за нешто „не дира” и да се у том смислу „удаљавамо” од тога, јер је оно сада добило своју намену.

2.8.2. Примери попут (44) поред нијансе намене поседују и временску нијансу значења. Наиме, оно што се оставља намењено је за неки други тренутак, и то тренутак који ће се догодити у будућности. У том смислу, глагол *осџавиџи* овде има и понешто од значења глагола *одложџиџи*. Ова употреба чини се занимљивом. Пре свега, сам глагол *одложџиџи* има бар два значења. Једно од њих подразумева смештање предмета на неко конкретно место, док друго подразумева померање неког догађаја за други временски тренутак. Дакле, једно је значење просторно, а друго временско. Тако је и са глаголом *осџавиџи*: неки предмет се може ставити на одређено место, а неки догађај може се померити за будући тренутак. И ово су примери у којима учавачамо да се време разуме као простор и да се неки апстрактни ентитети у том времену могу померати, као што се могу померати предмети у простору.

(44) *Још ње јесени Журајица је обавио неке сиџне оџравке њо куџи, али оне љраве осџавио је за љролеђе.*

2.9. Прави објекат и околносна (ситуативна) допуна

Овај случај илуструје ситуацију у којој је са информативног аспекта важно при каквој се околности нешто оставља.

2.9.1. Околносна допуна: именичка јединица у ППК НА + акузатив

У (45) *осџавиџи* значи ‘напустити’, али је фокус на конституенту који гласи *на киши*. Неко је остављен у тренутку када је киша падала, те је, будући напуштен, остао изложен њеном деловању.

(45) *Кад некад среџнеш људе који су мене осџавили на киши, џи ћеш знаџи да су они.*

2.9.2. Околносна допуна: именичка јединица у ППК У + локатив

За разлику од претходних, у овом примеру се пацијенс не оставља на конкретном месту, већ у прошлом тренутку (46). Човек путује кроз време, а на том путу прошлост је иза, а будућност испред њега. Оно што је остало у прошлости човек, наравно, не може да понесе са собом, те га оставља иза себе. Околности при којима се остварује радња означена глаголом *осџавиџи* у овим примерима јесу утакмице. Оне представљају тренутке који заузимају неки временски период, а ми то заузимање схватамо као заузимање места у простору. Стога су овакви примери слични примерима из групе са допуном за место.

- (46) *Први рекеџ Србије није усџела да џоџрави бледи уџисак који је осџавила у џреџходна два меча на УС Оџену, изџубивши од 31. иџрачице свеџа.*

2.10. Прави објекат и допуна за време

Овај пример сличан је примерима у којима имамо и временску и наменску нијансу значења. Глагол *осџавиџи* такође значи ‘одложити’: плате и пензије не треба сада одмрзнути, већ касније. Односно, сада ништа не треба чинити у вези са тим. Време се концептуализује као физички простор.

- (47) *Укуџна корисџи би била мноџо веџа да се одмрзававџе џлаџа и џензиџа осџавило до аџрила јер би НБС усџела до аџрила да значајно сџусџи инфлацију [...]*

2.11. Прави објекат, допуна за место и актуелни квалификатив

Следећи пример садржи, поред правог објекта и допуне за место, и актуелни квалификатив. Допуна за место и актуелни квалификатив могу заменити место, а да се смисао реченице не промени. Дакле, можемо рећи *Жену сам осџавио као луду у куџи* и *Жену сам осџавио у куџи као луду*.

- (48) *Жену сам осџавио као луду у куџи.*¹⁰

Чини се да овде глагол *осџавиџи* има значење ‘допустити да неко буде на неком месту некакав’. Агенс одлази са неког места и на тај начин допушта да појам означен правим објектом буде у некаквом стању. У овом

¹⁰ Допуну за место подвлачимо једном линијом, а актуелни квалификатив двама линијама.

случају појам означен субјектом као да није учинио ништа да то стање промени, односно одлазећи од жене допустио је да она таква остане. Ово је случај у ком се врло јасно уочава да се одлажење и допуштање преклапају: без одласка не би могло да се оствари допуштање.

2.12. Прави објекат и допунски предикатив

2.12.1. Допунски предикатив: придевска јединица у инструменталу без предлога

Агенс је у примерима из ове групе углавном човек, али може бити и нека глаголска или апстрактна именица. У улози пацијенса могу се наћи различити ентитети.

(49) *У њом дивном сребрном низу, њоновимо њо, онај једини њораз на крају и њежак и болан осџавио нас је као реџко који друџи велики њораз, у сџравним џре свеџа, јер је дубоко часџан.*

(50) *Уживао сам у Хамлеџовој кожи џуних девеџ месеци. Имам осеџај да сам џа осџавио сџремниџим да џрихвайџи живоџ.*

У овом случају глагол *осџавиџи* отвара место за још један конституент. Чини се да је тај реченични члан допунски предикатив,¹¹ те да глагол *осџавиџи* овде има семикопулативно значење. Казује нам нешто ново о појму који је означен правим објектом приписујући му одређене карактеристике. Допунски предикатив овде је придевска јединица у инструменталу без предлога и представља одговор на питање *Каквим?*.

¹¹ У литератури се посвећивала пажња разликовању допунског предикатива и актуелног квалификатива. Александра Марковић долази до семантичких критеријума на основу којих би се могла направити дистинкција између ова два реченична члана и закључује следеће: у функцији допунског предикатива углавном се налазе придеви који означавају духовне особине, као и физичке особине са субјективнијим значењем, док се у функцији актуелног квалификатива налазе придеви са значењем физичких особина или стања подложних објективној процени, као и духовних особина или стања која се могу испољити кроз понашање (Марковић 2011: 35–36).

Говорећи о предикативном инструменталу, Милка Ивић пише да се појам означен правим објектом доводи у некакво (ново) стање, а то се својство „ствара вршењем глаголске радње” (Ивић 2005: 147). Дакле, глагол *осїавїїти* у овој групи примера има значење ‘чинити да неко буде некакав’ или ‘допустити некоме да буде некакав’. Другим речима, он у овим примерима реализује значење проузроковача стања. Пораз из (49) својом је енергијом довео играче у ново стање – такво да се осећају усправним. Међутим, могуће је да овде и даље остаје нешто од одлажења. У (50) јасно је да је неки глумац напустио лик Хамлета, јер је престао да га глуми. Међутим, пре него што је престао са глумом, својим извођењем дела учинио је да Хамлетов лик буде спремнији да прихвати живот.

Најчешћи придеви у инструменталу без предлога јесу *оїворен* и *равнодушан*, који се могу употребити и у акузативу без предлога. Међутим, питање је постоји ли разлика међу њима. Димка Сааведра (2000: 134) одређује глагол *осїавїїти* као прелазну „варијанту” глагола *осїаїїти*, истичући да се по правилу употребљава са акузативом. Примећује, такође, да се инструментал употребљава у једном случају – у најновијем језику, и то у штампи: *Онакав їїїї никоїа не осїавља равнодушним* (Сааведра 2000: 134).¹² Сматра, наиме, да је у овом случају инструментал употребљен јер је „објекат у реченици универзални квантификатор – одрична заменица ’никог’, који због одсуства референцијалности чини изражавано стање иреалним” (исто: 134–135). Међутим, чини се да употреба инструментала не зависи од одсуства референцијалности будући да се он користи и када је референцијалност присутна. Са друге стране, и акузатив се у нашем корпусу може употребити у оба случаја – и када постоји конкретан референт и онда када га нема. Такође, чини се и да природа стања у ком се налази објекатски појам (реално или субјективно) нема већег утицаја на избор акузативне односно форме у инструменталу.

Борис Хлебец (2008: 541) о глаголу *осїавїїти* говори као о „творачком” глаголу који поседује елемент ’узроковати да јесте’. Наводи да може имати допуне у инструменталу и акузативу (Хлебец 2008: 538). Аутор

¹² Занимљиво је да *Речник срїскоїа језика* (РСЈ) и *Речник срїскохрваїскоїа књижевної језика* (РМС) не бележе примере с инструменталом, већ се то чини само у *Речнику срїскохрваїскої књижевної и народної језика* (РСАНУ). РМС не бележи чак ни примере с акузативом.

такође истиче да се својство субјекта у оваквим случајевима ствара вршењем глаголске радње (у дефиницијама изражено семом 'узроковати'), те да стога постоји већи нагласак на субјективном (исто: 548). Он лично и субјективно сматра кључним када су у питању сва јављања предикативног инструментала.

Да бисмо покушали да пронађемо разлику између употребе инструментала и акузатива уз глагол *осџавиџи*, послужићемо се примерима *Осџавио је жену уџлакану* и *Осџавио је жену уџлаканом*. Уколико бисмо замислили ситуацију означену глаголом *осџавиџи* у првој наведеној реченици, то бисмо могли учинити на следећи начин: агенс одлази, а у тренутку када то чини жена је уплакана. Иако ју је можда он довео у то стање, тај процес се налази у другом плану, а важно је одлажење. Са друге стране, када се допуна налази у инструменталу, ситуацију бисмо могли да представимо тако да је агенс неким поступцима учинио да жена буде уплакана, па је од ње отишао. Међутим, потребан је шири контекст да бисмо били сигурни како се ситуација развијала. Дакле, чини се да постоји танана семантичка разлика између употребе акузативне форме, односно форме у инструменталу, а могла би да се састоји у следећем: употребом акузатива у први план се смешта моменат одлажења и својство објекатског појма представља се као постојеће у тренутку вршења глаголске радње, а употребом инструментала истиче се проузроковање стања, а одлажење је мање изражено.

2.12.2. Допунски предикатив: именичка јединица у инструменталу без предлога

Овде оставити има значење 'учинити да неко постане некакав':

- (51) *Неколико сџиџниџих џовреда којима ће џодлеџи у неколико наредних џодина осџавиће џа боџаљем, болно оџуђеним од своје захџевне средине.*

За разлику од претходних примера, овде не би могао да се употреби акузатив без предлога уместо инструментала. Међутим, могло би се рећи *осџавиће џа као боџаља*.

2.12.3. Допунски предикатив: именичка јединица у ППК ЗА + акузатив

У овом примеру *ос̄тавитӣи* значи ‘дати некоме нов положај’. При томе, постоји и значење циља/намене: тренер је наменио Самјуелу Етоу да буде капитен. Чини се да постоји и елеменат издвајања: тренер има тим, те ће од играча који у њему постоје издвојити једног и њему доделити положај капитена.

(52) [...] казао је Клементӣе, који ће ос̄тавитӣи Самјуела Е̄тоа за кайӣшена.

2.13. Прави објекат и актуелни квалификатив

У овом случају глагол *ос̄тавитӣи* поред места за прави објекат отвара и место за актуелни квалификатив допунског типа. Њиме се означава нека карактеристика објекатског појма која је актуелна у време реализовања ситуације означене глаголом (в. Поповић 2012¹⁴: 257). То обележје може бити стање, изглед, положај, статус или ранг (в. Subotić – Petrović 2000: 1150).

Моменат одлажења кључан је за овај модел, премда постоје прелазни случајеви, али и случајеви у којима се чини да доминира значење проузроковача стања. Ипак, и у таквим примерима може се уочити извесно одлажење. Говорећи о разлици између допунског предикатива и актуелног квалификатива, А. Марковић пише да се актуелни квалификатив употребљава „уз глаголе који су у својим примарним семантичким реализацијама или у оним реализацијама које нису превише удаљене од примарних значења” (2011: 35). Чини се да је у овим примерима глагол *ос̄тавитӣи* близак значењу које речници (РСЈ, РМС, РСАНУ) углавном бележе као секундарно. У питању је значење ‘напустити’, у ком је веома значајан семантички моменат одлажења, било оно конкретно или метафоричко.

2.13.1. Актуелни квалификатив: именичка јединица у генитиву без предлога

Именичка јединица која је овде у функцији актуелног квалификатива употребљена је са придевском вредношћу, а глагол *ос̄тавитӣи* употребљен је у значењу ‘учинити да неко остане некакав’, односно у значењу проузроковача стања. Израз *йразних руку* подразумева да је неко остављен без нечега што је очекивао да ће добити.

- (53) *Вицејремијерка Јагранка Косор њоново је оставила Брамерца њразних руку” и њоручила да Зајреб нема разлоја да њаква докуменња сакрива [...]*

2.13.2. Актуелни квалификатив: именичка јединица у ППК БЕЗ + генитив

У наредним примерима *оставињи* значи ‘учинити (проузроковати) да неко / нешто буде без нечега’.

2.13.2.1. У следећој подгрупи налазе се примери у којима је агенс најчешће човек, док се у улози пацијенса може наћи било који ентитет. Носилац ситуације овде нешто чини и успева да проузрокује да пацијенс нешто не добије или да без нечега остане. Агенс га доводи у ново стање – такво да је без нечега, или, ништа не чинећи, допушта да пацијенс своје стање не промени. Када је у питању одлажење, могу се разликовати два случаја.

1) У првом случају одлажење је конкретније и преклапа се са допуштањем:

- (54) *Журајичин њретходник умео је да оде кући на спавање и остави мањацин без надзора.*

Глагол *оставињи* у наведеном примеру има значење ‘(до)пустити’. Наиме, претходник је умео да оде кући на спавање и да тако допусти да магацин остане без надзора. У овом примеру одлажење је дословно, физичко, и у вези је са допуштањем.

2) У другом случају одлажење није конкретно, већ би се могло разумети на следећи начин: агенс, не чинећи ништа, допушта да пацијенс буде без нечега, па саму чињеницу да се ништа не чини поводом неке ситуације схватамо као напуштање.

- (55) *Не можемо њук да оставимо без лекара онда кад мора да брани њрад од Турака.*

Овде агенс никуда не одлази, али уколико би на неки други начин дозволио да пук нема лекаре, „напустио” би га.

2.13.2.2. Агенс је овде најчешће нека именица која означава појаву, док се у улози пацијенса углавном налази човек. Глагол *осіавиџи* има исто значење какво има у примерима у којима смо имали природне појаве у улози проузроковача стања. Осликана је ситуација настала након извршене радње означене глаголом *осіавиџи* (оно што је остало иза ње). Догађаји који се у оваквим примерима налазе у улози агенса природно заузимају неко место у времену, а имају и способност да изазову неку последицу:

(56) *Њихов њоложај је њосебан јер је узрок њихових невоља уіавном раји, који је и многе групе осіавио без власиџиој крова над ілавом.*

Овде је одлажење у вези са протицањем времена. Када се догађај заврши, иза њега остане нека последица: рат се завршио, а људи су након њега остали без кућа, односно изгубили су их због рата.

2.13.3. Актуелни квалификатив: придевска јединица у акузативу без предлога

Овде је агенс најчешће човек, а глагол *осіавиџи* употребљава се у значењу ‘учинити/допустити да неко/нешто буде некакав’. У улози пацијенса може се наћи било који ентитет. У највећем броју примера посведочених у корпусу у функцији допуне налази се трпни придев,¹³ којим се квалификује привремено стање објекатског појма. Са друге стране, у допуни с инструменталом фреквентнији су придеви које сматрамо правима, премда има и трпних придева. Чини се да овде можемо разликовати неколико случајева.

1) Први од њих подразумевао би да неко одлази и том приликом за собом оставља објекатски појам у неком стању. Односно, могли бисмо рећи да је својство појма означеног објектом актуелно у тренутку одласка.

(57) *Дошли сје и њоказали сје нам шја значи живој и ојишли сје, а нас сје осіавили несређе.*

¹³ Већина придева из ових реченица може се заменити придевом у инструменталу без предлога. Изузетак би можда био придев *сам*. Наиме, врло необично звучи *Осіавио сам је самом* (према *Осіавио сам је саму*). Свакако, обичнија је допуна у облику акузатива без предлога.

(58) *Ту су сјавали, њоїлегдајше како су све остїавили исїреїурано...*

2) У другом случају нема израженог елемента одласка, већ би се могло рећи да *остїавиїи* има значење ‘допустити’ или ‘дозволити’. Можемо то приметити у следећем примеру.

(59) *Он тїврди да Народна банка Србије није тїребало да смањи референїну камаїну сїоїу, неїо да је остїави неїромењену или чак да је њовећа, збої смиривања девизної тїржишїа.*

2.13.4. Актуелни квалификатив: именичка јединица у конструкцији КАО + акузатив

И у овом моделу агенс је најчешће човек. Он у извесном смислу одлази, а иза њега нешто остаје у некаквом стању или својству. У већини примера из корпуса имамо неку временску одредбу – радња се смешта у временски ситуациони оквир. Тиме се наглашава када је настало својство објекатског појма.

(60) *[...] њоднео њријаву јер је, наводно, њилоїску кабину њосле леїа „остїавио као свињац”.*

(61) *Илија Милосављевић Коларац, тїакође је остїавио сву имовину као задужбину за њросветне циљеве.*

Одлазак може бити конкретан, какав је у (60). Наиме, пилот је напустио кабину а да је претходно није средио, те је она остављена „као свињац”. Такође, одлажење може бити и метафоричко (61). Тако је Коларац, пре него што је отишао „на други свет”, одредио да му имовина буде задужбина за просветне циљеве.

Наредни пример нешто је другачији.

(62) *Кад му је оїтац мобилисан у Јаворском раїу, њед їа је остїавио као храниоца њородице.*

Наиме, поменута реченица врло је слична реченици у којој тренер оставља играча за капитена (52). Дакле, конструкција *као* + акузатив има слично значење као ППК *за* + акузатив. Глаголу *остїавиїи* синонимни би били глаголи *одредиїи*, *изабраїи* итд. Појму означеном

правим објектом даје се нов положај (својство), а овде одлажење није изражено.

2.13.5. Актуелни квалификатив: именичка јединица у ППК С(А) + инструментал

Међу наредним примерима агенс је најчешће човек, али се у истој улози може наћи и неки апстрактан ентитет. Пацијенс је увек људско биће (или појам који је са њим у метонимијској вези – Русија = особе које у њој живе). Што се тиче значења глагола *осіавиџи*, у овом моделу јасно се види да неко одлази и да за собом некога оставља у одређеном положају.

- (63) *Сіаљин је заіпекао Русију с ралом, а осіавио је са аіомском бомбом.*
- (64) *Боловала је од дечије іпарализе као млада, шііо ју је осіавило са једном закржљалом ноіом.*

Дакле, особина објекатског појма актуелна је у тренутку у ком одлази пацијенс, што се посебно уочава у (63). У (64) видимо да је својство објекатског појма настало после деловања нечега. Наиме, након што је претрпела болест, особа је остала са једном закржљалом ногом. Глагол *осіавиџи* и овде има значење проузроковача стања.

2.13.6. Актуелни квалификатив: именичка јединица у ППК НА + локатив

Примери сврстани у ову групу осликавају две ситуације:

- (65) *Осіавио сам их на цегилу у іоследњих двадесетіак минуџа уііакмице у Беоіраду и више их не осіављам.*
- (66) *Уколико се іланира реоріанізація, сііечајни уіравник ће осіавиџи на снази іосііојеће уіоворе о закују.*

Најпре, израз *осіавиџи некоіа на цегилу*¹⁴ (65) можемо сматрати фразеологизованим, а има значење ‘напустити некога или отићи од некога ко се налази у неповољном положају’. Са друге стране, у (66) *осіавиџи* има значење ‘допустити да неко буде у неком стању’.

¹⁴ Сличан је и израз *осіавиџи некоіа на миру*, што значи ‘не ометати, не узнемиравати некога’.

Тада није изражен елемент одласка, већ (до)пуштања. *Ост̄авӣти нешто на снази* значи ‘допустити да и даље важи’, при чему се статус важења разуме као ентитет који се налази на некој висини.

2.13.7. Актуелни квалификатив: именичка јединица у ППК у + локатив

2.13.7.1. У овој подгрупи агенс је најчешће човек, док се у улози пацијенса, такође, углавном налазе људска бића. Глагол *ост̄авӣти* и овде има значење ‘допустити да нешто/неко буде у одређеном стању’, али се подразумева и нешто од значења ‘напустити’. Стога можемо разликовати два случаја. У првом случају израженији је моменат одлажења. Такав је следећи пример:

(67) *Поред све моје резерве, Вејенер је био врло оӣтимис̄ичан, и у њом рас̄положењу ја сам ња ост̄авио.*

Уочавамо да је субјекат отишао са неког места, напустио појам означен правим објектом, а када се то догађало, пацијенс је био „у том расположењу”.

Нешто другачију слику илуструје пример у ком глагол *ост̄авӣти* има понешто од значења ‘задржати’:

(68) *Домаћин је њроменом одбране у другој че̄вр̄тини њокушао да њромени риӣам, али је селек̄тор Душан Ивковић изменама ост̄авио свој њим у во̄с̄иву.*

Дакле, селектор је учинио да његов тим остане у вођству, односно да вођство задржи. Овде имамо значење проузроковача стања, а одлажење није изражено.

2.13.7.2. У оваквим примерима у улози агенса налази се глаголска или апстрактна именица, док се у улози пацијенса налази људско биће или појам који је са њим у метонимијској вези (град = становници града). Глагол *ост̄авӣти* има значење проузроковача стања, а одлажење није изражено. Као и у неким претходним групама, и овде имамо ентитете који могу да изазову некакву последицу. Међу таквим

ентитетима има и оних који заузимају место у времену. Именичке јединице у ППК у + локатив концептуализују се као садржатељи.

(69) *Смањење йроїочної кайациїейїа за йреїїну, односно две йраке, осїавило би їрад у йоїїїуном колаїсу.*

3. Преглед синтаксичких конструкција и значењских нијанси које су у њима релевантне

Табела 1: Преглед посведочених модела и значења која су значајна за сваки од њих

Синтаксичка конструкција	Релевантна нијанса значења	Синоними глаголу <i>осїавиїи</i>
Прави објекат (ПО)	одлажење	<i>наїусїиїиїи, йусїиїиїи, йресїаїиїи</i>
	допуштање	<i>сачуваїиїи, задржаїиїи, йошїедеїиїи</i>
ПО и неправи објекат	физичко одлажење	<i>сїавиїиїи (неїде) са намером да неко узме</i>
	метафоричко одлажење	<i>намениїиїи</i>
	физичко и метафоричко одлажење	<i>даїиїи, йружїиїи, йреїусїиїиїи</i>
	одлажење (односно повлачење)	<i>йреїусїиїиїи</i>
ПО и допуна за место	физичко одлажење	<i>наїусїиїиїи, смесїиїиїи</i>
	метафоричко одлажење	<i>наїусїиїиїи</i>
	проузроковање стања (одлажење није изражено)	<i>учиниїиїи</i>
	допуштање	<i>доїусїиїиїи, дозволиїиїи, сачуваїиїи</i>
ПО и допуна која означава метафоричко место	одлажење	<i>наїусїиїиїи</i>
	проузроковање стања + одлажење	<i>учиниїиїи</i>
	проузроковање стања (одлажење није изражено)	<i>учиниїиїи, задржаїиїи</i>
ПО, допуна за место и допуна за циљ	одлажење	<i>наїусїиїиїи</i>
	допуштање + слабо изражено одлажење	<i>дозволиїиїи</i>
ПО и допуна за циљ	допуштање са одлажењем	<i>наїусїиїиїи, дозволиїиїи</i>
	допуштање захваљујући престанку активности	<i>(до)їусїиїиїи, дозволиїиїи</i>
	нема одлажења	<i>сачуваїиїи, обезбедиїиїи, наїравиїиїи</i>
ПО и допуна за намену	нема одлажења	<i>намениїиїи; сачуваїиїи;</i>

		<i>одложити</i>
ПО и околносна допуна	одлажење	<i>најусијити</i>
ПО и допуна за време	нема одлажења	<i>одложити</i>
ПО, допуна за место и актуелни квалификатив	одлажење + допуштање	<i>најусијити</i>
ПО и допунски предикатив	проузроковање стања (одлажење је у другом плану)	<i>учинити, дојусијити, задржити</i>
ПО и актуелни квалификатив	физичко одлажење	<i>најусијити</i>
	метафоричко одлажење	<i>најусијити</i>
	одлажење + допуштање	<i>најусијити, дојусијити</i>
	допуштање (одлажење није изражено)	<i>(до)јусијити</i>
	одлажење + проузроковање стања	<i>учинити, дојусијити</i>
	проузроковање стања + изражено одлажење	<i>учинити, дојусијити</i>

4. Закључак

У раду је анализиран глагол *оставити* из два угла – синтаксичког и семантичког. Анализу смо базирали на претпоставци да се између синтаксичког и семантичког понашања глагола успоставља корелација, односно на претпоставци да су различити модели у вези са различитим значењима и обрнуто.

Испитивањем ексцерпираних примера утврдили смо тринаест синтаксичких модела које гради глагол *оставити*. У свакој од конструкција налази се прави објекат (1), а уз њега се може наћи и неправи објекат (2), допуна за место (3), допуна која означава метафоричко место (4), допуна за место и допуна за циљ (5), допуна за циљ (6), допуна за циљ и допуна за намену (7), допуна за намену (8), околносна (ситуативна) допуна (9), допуна за време (10), допуна за место и актуелни квалификатив (11), допунски предикатив (12) и актуелни квалификатив (13).

Затим смо, анализом примера, дошли до следећег закључка: примарно значење глагола *оставити* просторно је, а ситуација која је њиме означена представљена је тако да је агенс ентитет који се креће (најчешће

по хоризонталном путу), а пацијенс ентитет који је статичан и најчешће се напушта на неком месту. Остала значења глагола настају захваљујући метафоричким пројекцијама, те се оно што се догађа у просторном домену транспонује на апстрактне домene, какви су време и домен поређења. У таквим случајевима агенс се креће напред или горе, а појам означен правим објектом остаје иза њега.

Оно што је заједничко за већину примера у којима је употребљен глагол *оси́ави́ти* јесте аблативност (односно удаљавање или одвајање). Стога се као кључан појам за разумевање значења ове лексеме издваја појам одлажења. Оно може бити физичко или метафоричко и може постојати у већој или мањој мери, те постоје и случајеви када га нема.

Наредни појам који је релевантан за глагол *оси́ави́ти* јесте допуштање, које је са појмом одлажења неретко у вези. Чин допуштања може да се оствари одлажењем тако што се ништа неће чинити, односно тако што ће се прекинути активност која се вршила над пацијенсом.

Исто тако, за разумевање семантике глагола *оси́ави́ти* важно је и проузроковање стања, које се често реализује уз одлажење и допуштање, те постоје бројни случајеви у којима се наведена значења преклапају. Да би имао улогу проузроковача стања, агенс мора бити ентитет који може да се креће или ентитет чије деловање можемо да разумемо као кретање у неком смислу.

Овај глагол могао би да буде предмет анализе неког обимнијег истраживања које би било засновано на већем корпусу, те би могло да донесе и статистичке податке о заступљености допуна које захтева глагол *оси́ави́ти*. Његово понашање могло би се пратити и кроз различите типове текстова. Такође, могао би да буде и предмет компаративне анализе, која би, поред понашања овог глагола, испитивала и понашања сличних глаголских лексема, какве су *оси́аи́ти*, *зай́ећи* и *наћи*.

ИЗВОРИ

Г: *Google препираживач*, www.google.rs.

ЕКСЈ: *Корпус савременој српској језика*, www.korpus.matf.bg.ac.rs.

РМС: *Речник српскохрватској књижевној језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.

РСАНУ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*, I–XX, Београд: САНУ, 1957–.

РСЈ: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2011.

ЛИТЕРАТУРА

- Даничић, Ђура (1858). *Србска синтакса*. Београд: Државна штампарија.
- Ивић, Милка (1954/2005). *Значења српскохрватској инструменталној и њихов развој*. Београд: Српска академија наука и уметности – Београдска књига – Институт за српски језик.
- Марковић, Александра (2011). Два сродна реченична конституента – допунски предикатив и предикативни атрибут. *Наш језик*. XLII / 3–4: 29–37.
- Пипер, Предраг и др. (2005). *Синтакса савременог српског језика : простија реченица*. Београд – Нови Сад: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска.
- Поповић, Љубомир (1997). Интегрални модел међуодноса синтаксичког система, речника и текстова. *Научни састајник славистика у Вукове дане*. 26/2: 469–482.
- Сааведра, Димка (2000). Конкуренција падежних конструкција код предикатива у саставу именског предиката. *Научни састајник славистика у Вукове дане*. 29/1: 131–141.
- Станојчић, Живојин и Љубомир Поповић (2012). *Грамматика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
- Хлебец, Борис (2008). „Предикативни инструментал” у светлу колокацијске анализе. *Јужнословенски филолој*. LXIV: 545–550.

*

- Barić, Eugenija i dr. (1997). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Katičić, Radoslav (2002). *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Naknadni zavod Globus.
- Klikovac, Duška (2006). *Semantika predloga – Studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet.
- Mrazović, Pavica i Zora Vukadinović (2009). *Gramatika srpskog jezika za strance*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika (za gimnazije i visoka učilišta)*. Zagreb: Školska knjiga.
- Subotić, Ljiljana i Vladislava Petrović (2000). Apozitivni i/ili predikativni atribut. *Јужнословенски филолој*. LVI/3–4: 1141–1160.

Marina Bagi

ON THE SYNTACTIC AND SEMANTIC BEHAVIOUR OF THE VERB
OSTAVITI

SUMMARY

This paper presents the syntactic and semantic behavior of the verb *ostaviti*. The goal is to use examples from the corpus to determine the syntactic constructions that the verb builds and to find the relevant semantic nuances in each sentence model. Starting from the assumption that the syntactic and semantic behavior of the verb is correlated, i.e., on the assumption that different models are related to different meanings and vice versa, the excerpted examples are classified according to the complement required by the verb *ostaviti*. Afterwards, the situations that the verb denotes in these models are described. In this way, the syntactic constructions that the verb *ostaviti* builds are determined and the relevant semantic nuances in each sentence model are observed. A total of thirteen constructions that the verb *ostaviti* builds are noted. The most relevant semantic nuances for understanding its meaning are the notions of postponement and allowing. The meaning of the cause of the condition is also related to the two mentioned concepts. It is concluded that the basic meaning of the verb is spatial, and that the rest of it is derived by conceptual metaphors. This meaning runs through all sentence models, and there are also some transitional cases.

KEYWORDS: the verb *ostaviti*, sentence models, verb semantics, syntax, semantics.

Мср Марина Баги
Институт за српски језик САНУ
Република Србија
marina.bagi17@gmail.com